

ANTUN NEMČIĆ I KAZALIŠTE

ANTUN NEMČIĆ AND THEATRE ART

IVAN PEKLIĆ

UDK/UDC 821.163.42-2.09Nemčić, A.
Pregledni članak / Review article
Primljeno / Recieved: 21. 10. 2013.
Prihvaćeno / Accepted: 11. 12. 2013.

U članku sam obradio Nemčićev odnos prema hrvatskom kazalištu. U prvom dijelu istražio sam književne kritike Nemčićeve komedije Kvas bez kruha, počevši od 1854. godine, kada je objavljena, do današnjih dana. Isto tako, u članku sam nastojao ukazati na Nemčićevo mjesto u povijesti hrvatske drame. Također sam iznio i kritike o toj Nemčićevoj komediji. U drugom sam, pak, dijelu prikazao izvođenje te Nemčićeve komedije u hrvatskim kazalištima i naveo kazališne kritike, koje su objavljene u novinama i časopisima. U istom dijelu članka, i to po prvi puta dosad, popisao sam sve izvedbe komedije Kvas bez kruha, kao i sve kazališne kritike koje su zapisane o toj komediji. Dakle, u članku sam dao cjeloviti prikaz Nemčićeva odnosa prema kazalištu i njegova doprinosa hrvatskoj dramskoj umjetnosti.

Ključne riječi: Antun Nemčić Gostovinski; *Kvas bez kruha*; kazalište; *Putositnice*

1. O Nemčićevoj komediji *Kvas bez kruha* / About Nemčić's comedy *Leaven without bread*

Antun Nemčić¹ za svojega života nije objavio nijedno dramsko djelo, ali je na

¹ Antun Nemčić Gostovinski (Edde, 1813-Križevci, 1849). Rodio se u Mađarskoj, gdje je njegova majka bila u posjeti. Djetinjstvo je proveo u Ludbregu i Koprivnici. Gimnaziju je pohađao u Varaždinu i Zagrebu, gdje je završio i pravo. Bio je narodni zastupnik u Hrvatskom saboru. Službovao je u Novom Marofu, Ludbregu i Križevcima, gdje je i umro. Načitan i vrlo obrazovan, živeći u pokrajini, Nemčić se oduševljavao ilirštvom te je uz ljubavne pjesme pisao i domoljubne. Najpoznatija je *Himna žrtvama* 28. srpnja 1845. Putovanja po Hrvatskoj, Srbiji i Italiji potaknula su ga na pisanje *Putositnica*, putopisne proze feljtonskoga karaktera. Skeptičan i samokritičan, Nemčić nije mnogo objavljivao, pa je dio njegovih radova objelodanjen posthumno. Uz drugi dio *Putositnica*, posmrtno je štampano nedovršeno prozno djelo *Udes ljudski* i komedija *Kvas bez kruha ili Tko će biti veliki sudac?* Poticaje za pisanje svoje komedije našao je očito u životu, jer je o srodnim događajima oko varmeđijskih izbora i sam pisao kao dopisnik Gajevih *Novina*, potpisujući se pseudonimom A. N. Gostovinski, pod kojim je 1845. godine tiskao i *Putositnice*. Nemčićeva komedija je jedno od najboljih djela hrvatske komediografije 19. stoljeća. Premda prikazi likova u toj komediji nisu uvijek psihološki motivirani

smrtnoj postelji ostavio svoje rukopise Bogoviću.² Nemčićevu komediju *Kvas bez kruha* Bogović je objavio u časopisu *Neven*.³ Ta komedija je drugi puta objavljena 1898. godine u Nemčićevim *Izabranim djelima*.⁴ Povod za pisanje komedije Nemčiću je bio stvarni događaj, koji se dogodio 25. i 26. lipnja 1846. godine u Križevcima, a prilikom izbora podžupana. Inače, o tom događaju Nemčić je izvijestio u *Novinama horvatsko-slavonsko-dalmatinskim*.⁵ O Nemčićevoj komediji *Kvas bez kruha* kao dramskom tekstu pisali su mnogi autori. Već prilikom njezina prvog objavljivanja, uredništvo *Nevena* pohvalilo je Nemčića: *Nemčić je bio najsretniji u onih svojih pokusih gdje je stao šibati i kao u zèrcalu pokazivati mane i opacine društva u kojem je živio*.⁶ Kada je Milivoj Šrepel objavio Nemčićeva *Izabrana djela*, o komediji je istaknuo sljedeće: *Premda ova iznesena na pozornicu godine 1855. u Zagrebu nije posveoma zadovoljila, ipak će joj ciena ostati neumanjena, jer je to jedina dramatična slika, koju imademo o restauraciji, te je tako ova drama podobna objasniti današnjem naraštaju onaj javni život, koji je bio značajan u prošlost hrvatskog ustava*.⁷ O *Kvasu bez kruha* očitovali su se i drugi pisci predgovora ili priređivači kasnijih izdanja Nemčićevih djela. U ovom članku navest ću još dva primjera. Slavko Ježić je tako 1957. godine donio opširan prikaz komedije, koji je zaključio ovim rečenicama: *Kao vjerna slika tadašnjeg političkog života, ova će vesela igra, živ dokument svoga vremena, uvijek naći čitalaca(možda i gledaoca) koje će zanimati, kakvim je sve trnovitim putovima naš narod prelazio, dok je došao do današnjeg stepna historijskog razvoja. To je izvanredni dokument, ali slabo umjetničko djelo*.⁸ Branimir Donat je, pak, 2007. godine istaknuo da *Kvas bez kruha* predstavlja djelo koje ne samo da obećava, nego u stanovitom smislu predstavlja zrela ostvarenja na koja se ne mora uvijek gledati historiocistički i koja tek u nekim detaljima ne mogu izdržati kritički sud 20. stoljeća.⁹ Navest ću

i premda su neka rješenja i zapleti naivni, tekst djeluje živopisno, obilježava ga duhovitost dijaloga i karikaturalno predočavanje pojedinih likova koje autor karakterno već određuje samim nadjevanjem imena: Bezobrazić, Slatković, Vrtoglav, Nenasitić, Poderanic. Po svojim osobinama, ova komedija je zapravo satirično svjedočanstvo o vremenu u kojem je nastala, o hrvatskoj provinciji u doba apsolutizma i o mentalitetu plemstva.

² Milivoj Šrepel, „O životu i radu Antuna Nemčića“, u: Antun Nemčić, *Izabrana djela* (Zagreb: Naklada „Matica hrvatske, 1898), str. 31.

³ Antun Nemčić Gostovinski, „Kvas bez kruha ili tko će biti veliki sudac?“, *Neven* 3 (1854), br. 14, str. 213-217; br. 15, str. 229-234; br. 16, str. 224-252; br. 17, str. 260-267.

⁴ Antun Nemčić, *Izabrana djela* (Zagreb: Naklada „Matica hrvatske, 1898), str. 107-159.

⁵ N [Antun Nemčić Gostovinski], „Dopis iz Križevačke vermede“, *Novine horvatsko-slavonsko-dalmatinske* 12 (1846), br. 53, str. 223.

⁶ Nemčić Gostovinski, „Kvas bez kruha ili tko će biti veliki sudac?“, *Neven* 3 (1854), br. 14, str. 213.

⁷ Šrepel, „O životu i radu Antuna Nemčića“, str. 30.

⁸ Slavko Ježić, „Antun Nemčić (1813-1849)“, u: Antun Nemčić, Mirko Bogović, *Djela* (Zagreb: Zora, 1957), str. 7-34, na str. 27.

⁹ Branimir Donat, „Predgovor“, u: Antun Nemčić, *Izabrana djela* (Zagreb: Matica hrvatska, 2007), str. 19.

i dva kritička prikaza o Nemčićevu *Kvasu bez kruha*, a koji nisu predgovori, nego stručni članci. Nasuprot Ježiću i Donatu, o Nečićevu *Kvasu bez kruha* pisao je, i to izrazito kritički, Krešimir Georgijević. Prema njegovu mišljenju, Nemčićeva komedija je *slab početnički posao, i njena vrednost s čisto književnog stajališta je vrlo malena. Kao mala olakšavajuća okolnost može se reći, da on nije ima tradiciju u tom literarnom rodu, ali njemu koji je znao nemački bila su otvorena vrata, da uđe na njihovu sa zrelim plodovima velikih književnosti.*¹⁰ Za razliku od Georgijevića, Vladoje Dukat, jedan od najznačajnijih istraživača Nemčićeva djela, zaključio je sljedeće: *N[emčić]eva komedija bit će nam vazda draga – u jednu ruku kao prijatna lektira a u drugu kao dokument našega preporodnoga doba, kao uspomena na jednu od najsimpaticičnijih literarnih ličnosti tog doba i kaosličica jedne zauvijek iščezle sredovječne epohe. Ali na suvremenoj pozornici kojom gospoduje moderna komedija – i strana i domaća koja se već uspješno hvata u koštac sa svojom stranom družicom – smjet će se pojaviti samo na jubilarne dane.*¹¹ Dukat je potom citirao Vladimira Gudela, koji je istaknuo da su, preuzima Dukat iz Gudelova teksta, *gotovo dramatički pojavi prvih decenija našeg preporoda, sa strogo literarnog stanovišta, nalik na ono sitno proljetno cvijeće koje se pojavi prije reda, dok još led pokriva zemlju, te gine.*¹² Naravno, o Nemčićevoj komediji pisali su i drugi autori pregleda povijesti hrvatske drame, kao i monografija o povijesti hrvatske književnosti.¹³ Ovom prilikom istaknut ću samo neke od njih. Kada je pisao svoju monografiju o povijesti hrvatske književnosti, Miroslav Šicel je Nemčićevu komediju ocijenio visokom ocjenom, naglašavajući da se Nemčić nije spustio na razinu jeftinih gegova i da nije podilazio gledateljskom općinstvu scenskim efektima, nego je *otvorio novu stranicu hrvatske dramske književnosti.*¹⁴ Navest ću i mišljenje Nikole Batušića: *... Nemčić je prvi u nas prikazao na pozornici javni život 19. stoljeća s naličja, otvorivši time put hrvatskoj komediji društvene intonacije. Nakon njega scenom je zavladao pučki igrokaz, pa će proteći puna dva desetljeća do Šenoine Ljubice. Njome [komedijom *Kvas bez kruha*] je komedija iz scensko-malograđanske idile ušla u prostore urbanih problema i značajeva te su se u tom okviru mogli razgovijetno razvijati prvi obrisi našega scenskoga realizma.*¹⁵ Antun Barac je pak ovako okarakterizirao

¹⁰ Krešimir Georgijević, *Novija hrvatska komedija (Od ilirskog pokreta do kraja XIX veka)* (Beograd: Narodna štamparija, 1934), str. 13.

¹¹ Vladoje Dukat, „Nemčićev *Kvas bez kruha* ili *Tko će biti varoški sudac*“, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knjiga 269 (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1940), str. 243.

¹² Isto, str. 49.

¹³ O prikazima Nemčićeve komedije *Kvas bez kruha* u povijestima hrvatske književnosti vidi više u: Vida Flaker, „Drama 19. stoljeća u hrvatskim povijestima književnosti“, u: *Dani hvarske kazališta, XIX stoljeće* (Split: Čakavski sabor, 1979), str. 34.

¹⁴ Miroslav Šicel, *Povijest hrvatske književnosti XIX. stoljeća. Knjiga I. Od Andrije Kačića Miošića do Augusta Šenoe (1750-1881)* (Zagreb: naklada Ljevak, 2004), str. 159.

¹⁵ Nikola Batušić, *Hrvatska drama 19. stoljeća* (Split: Logos, 1986), str. 191.

Nemčićevu komediju: *U Kvasu bez kruha prikazao je Nemčić pozadinu hrvatskoga javnoga života: težnju pojedinaca, da s pomoću politike dođu do hljeba. Pri tome odlučuju kortešacija, mito, korupcija. Nemčić je usto naslikao i privatni život onoga vremena, odnose među prijateljima, braćom, ženidbene kandidate. Komedija ima stvarnu pozadinu. Nemčić je u njoj iznio izbore, na kojima je bio i sam izabran i o kojima je napisao izvještaj za novine.*¹⁶ U *Povijesti hrvatske književnosti* zabilježeno je pak da je Nemčić ostavio komediju *Kvas bez kruha*, ili tko će biti veliki sudac u kojoj je prikazao zakulisni život i makinacije pojedinaca u tadašnjem hrvatskom društvu, u stilu njemačke lakrdije.¹⁷ Navest ću i jednu ocjenu Nemčićeve komedije u kontekstu pučkog komada. Marijan Bobinac tvrdi da, iako na prvi pogled Nemčićeva komedija nema ništa zajedničkog sa pučkim komadom, ipak se u njemu mogu ustanoviti značajne dodirne točke sa austrijskim pučkom dramatikom predožujskog razdoblja, a posebno s djelima *Friedricha Kaisera*.¹⁸ Naposljetku, spomenut ću i jedan suvremeni pristup Nemčićevoj komediji, a koji su napisali Palmeta i Romac. Naime, razmatrajući govorne karakterizacije likova Nemčićeve komedije, zaključili su da je njegova komedija ponajprije adresirana javnosti koja razumije i novi standard i stari zavičajni govor. Nema dvojbe da su se likovi korteša toj publici posebno dopali, ne samo zbog ideoma već i zato što su izvan osnovne polarizacije na dobre i loše likove, one moralne i nemoralne, stoga što se tijekom teksta njihove pikarske fizionomije s početka mijenjaju u likove s moralnim opredjeljenjem i u osobe koje imaju životnu praktičnu mudrost.¹⁹

2. O kazališnim izvedbama Nemčićeve komedije *Kvas bez kruha* / About theatre performances of Nemčić's comedy *Leaven without bread*

Nemčićeva komedija *Kvas bez kruha* izvedena je 27. veljače 1855. godine u zagrebačkom kazalištu, a pod naslovom *Vermeđijanska restauracija ili Tko će bit veliki?*²⁰ Kritiku te predstave objavili su *Narodne novine* i *Agramer Zeitung*. *Narodne novine* na početku pišu da je upravo Kazališni odbor promijenio naslov komedije, koji sada glasi *Vermeđinska rešturacija ili tko će bit veli sudac*. O samoj komediji iz

¹⁶ Antun Barac, *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije. Knjiga I. Književnost Ilirizma* (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1954) str. 261.

¹⁷ Milorad Živančević, Ivo Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti, knjiga 4, Ilirizam, Realizam* (Zagreb: Liber, Mladost, 1975), str. 119.

¹⁸ Marijan Bobinac „Hrvatski pučki komad – stoljeće i pol jedne dramske vrste“, u: *Krležini dani u Osijeku 2000. Hrvatska dramska književnost i kazalište – inventura milenija* (Zagreb-Osijek: Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU / Odsjek za povijest hrvatskog kazališta / Hrvatsko narodno kazalište Osijek, 2001), str. 130.

¹⁹ Miroslav Palmeta i Branimir Romac, „Nemčićev *Kvas bez kruha* i govorna karakterizacija likova“, *Motrišta: glasilo Matice hrvatske u Mostaru* (2012), br. 64-65, str. 61.

²⁰ *Repertoar hrvatskih kazališta 1840-1860-1980*. Knjiga I., priredio i uredio Branko Hećimović (Zagreb: Globus / JAZU, 1990), str. 27.

Narodnih novina doznajemo: Što se samog komada tiće, moramo iskreno priznati da nije posve očekivanju zadovoljio. Pokojni vješti spisatelj, kako se nama čini, uporabio je prigodu bivših u običaju županijskih obnova samo za sredstvo, a nipošto za svrhu, te tako onaj čin što bi inače općinstvo najviše zanimati imao nije izrađen onako kako bi trebalo.²¹ O izvođačima, pak, stoji sljedeće: Što se predstavljanja toli ovog kao i predposljednjeg komada tiće, moramo priznati, da je podobro izvedeno, i da su narodni igrači od ono doba, kako smo našu žalost izjavili nad narodnim predstavljanjima u veliki napredak učinili.²² U *Agramer Zeitungu* je objavljeno ovo: *Wir können die Walen des Sujets durchaus nicht billigen. Die in der vormärzlich Teit bei unsern Restaurationen bestandenn Bestechungen und sonstige[n] Unfüge und Missbräuche und die Fraternalisirung mit dem [den] betrunken Kortess sollten weit eher der Vergessenheit überliefert werden, statt dass sie auf die Bühne gebracht und lächerlich gemacht werden.*²³

Predstava je izvedena još šest puta. Ovom prilikom navest ću kritike za još tri predstave.²⁴ Najprije onu koja se odnosi na predstavu izvedenu 19. srpnja 1855. godine, a koja je objavljena u *Narodnim novinama: U Reštauraciji sudielovao je g. Weis, izvrestni komik ovdašnjeg niemačkoga društva. On je predstavljao stranu prostoga plemića Poderanića nesravnivo. Dèržanje, vid, kretanje, govorenje, sve biaše karakteristično, neizrečivo komično, a izgovor tako čist i neprisiljen, kao da je rođen Hèrvat, ali i uzhit, kojim primljena biaše njegova majstorska igra, bio je izvanredan. Smeju, radoštnom klicanju, pleskanju i izazivanju nebiaše ni konca ni kraja. I ostali dèržahu se dobro, osobito Freudenreih mladji, koi velikim efektom predstavlja Slatkovića, i s gospodinom Miroslavom u roli Bezobražica, zatim s gospodičnom Adeshaimovom, s gospojom Milun i njezinim suprugom, kao takodjer s Mladenicom, koi svakim danom većma napreduje, bili smo zadovoljni. Taj komad dopao se je tako neizmierno, da je direkcija mislila, da će obćinstvu samougoditi, ako ga još jedanput dade. Kod druge predstave te igre pievao je g. Weis jednu veoma za rukom pošlu smiešnu pjesmu u seljačkom narečju ovih krajevah, koja se dopade preko svake miere i proizvede neopisiv uzhit. Tom prilikom moramo pohvalno napomenuti i g. Freudenreih stariega, koi je svojom okretnostju mnogo doprineo k dobrom uspiehu ove predstave. Pèrvi put nije bio sasvim čvèrst u svojoj roli i nemogaše razvit svoju igru, kao ovaj put. Bez sumnje i on spada u pèrvi red naših igraocah, samo neka bolje uči na izust, pa kod njegove rutine nemože mu izostat obća priznanost. Ovaj put stupio je poslie duga vremena opet na kazalište g. Ivanski (Čaić) u roli Bezobražica. To*

²¹ „Narodno kazalište”, *Narodne novine* 21 (1855), br. 52, str. 2.

²² Isto.

²³ *Agremer Zeitung* 30 (1855), br. 48, str. 186: Mi uopće nismo suglasni s izborom tema. U periodu prije ožujka, prilikom naše restauracije, bilo je podmićivanja i sličnih malverzacija, a bratimljenje s pijanim koretašem trebalo bi postati stvar prošlosti, a ne da ga se postavlja na pozornicu, pa se o tome zbijaju šale.

²⁴ Napominjem da kritike koje slijede do sada nisu nigdje objavljene, dok u *Bibliografiji rasprava i člana kazališta u Hrvatskoj i Bosni Hecegovini* nije naveden podatak o tome da je objavljena kritika prve predstave.

je veoma revan i pomnivo mlad čovjek i ima kao što smo zimus više putah s radostju opazili, talenta za predstavljanje komičkih karakterah. Radujemo se dakle da se opet vratio na narodno kazalište.²⁵ Predstava se nastavila izvoditi i u sljedećim sezonama te je, kao glumačka korisnica, izvedena 25. travnja 1857. godine. Prikaz te izvedbe donijele su također *Narodne novine: Posljednja predstava Niemčićeve vesele igre "Varmedjinska Reštauracia,"* što je dne 25. trav. u ovdiešnjem narodnom kazalištu na korist g. Miroslava izvedena bila, ukazala se u cielosti uzemši mnogo slabia, nego li ikoja od pèrvašnjih predstavah istoga komada. Izvan Freudenreicha ml. i gđčna Adelsheimove, koji su svoje zadaće sad kao i prije dobro izveli, zaslužuju da budu pohvaljeni jošte samo gg. Masnec i Miroslav, osobito posljednji koi je znatan napriedak pokazao. Čini se po tom sudeći da mu je u istinu stalo do svoga kazališnog izobraženja i to zaslužuje obodrenja tako od strane kritike, kao i občinstva. Občinstvo ga je živahnim pleskanjem odlikovalo, a mi to činimo ovimi riečma iskrene pohvale. G. Masnec, premda ovaj put uporavljen u struci, koja neodgovara sasvim njegovoj osobnosti, ipak je pokazao da može, ako u marljivosti, koju je dosad pokazao, uztraje, s vremenom od velike koristi biti za naše kazalište. On već sada govori razgovietno i razložno, kreće se prilično i vidi mu se, da vaviek nastoji shvatit duh svoje zadaće. - Žao nam je da o ostalima nemožemo ovaj put isto kazat, ti ljudi, miesto da napreduju, nazaduju, a i nije moguće inače, kad ni toliko truda nepolažu, da barem svoje zadaće na izust nauče. To je pèrvi uviet, bez toga nemože se dobro igrat.²⁶ Sljedeća izvedba bila je 3. studenoga 1860. godine, a njezin prikaz objavio je i *Pozor: Preksinoć je naše kazališno društvo predstavljalo Nemčićevu Varmedjisku restauraciju, igrokaz, koji se netreba sramiti da nosi slavno ime svoga spisatelja. U obće je našem društvu predstava za rukompošla, jer je veći dio predstavljačah svojoj zadaći podosto zadovoljio.*²⁷ Kritiku je donio i *Agramer Zeitung*.²⁸ Iz tadašnjeg tiska doznao sam i za predstavu koja je 2. lipnja 1861. godine izvedena u Križevcima. No, izvjestitelj s te predstave malo govori o komediji, a više o domoljubnom zanosu: *Naši vrli domorodci uvidjajuć preveliku korist, štono iz kazališnih predstavljah za razvitak narodnog duha i jezika proiziče, nastajali su jur od duže vremena o tom, kako bi u našem, doduše malenom ali domorođnom gradu sastavili društvo dobrovoljacah, koje bi nam osim navedene koristi pribavilo još i po gdjekoju veselu večer. ... Dne 2. o. m. naime bi kod nas od naših prevrlih*

²⁵ D. D. D. [Dimitrije Demeter], „[Izvedba djela *Djeva iz Marienburga ili Pobjeda ljubavi* F. Krattera (izv. M. Adesheim-Popović, *Grad Karđek* anonimnog autora (izv. J. Freudenreich) i *Kvas bez kruha* A. Nemčića u Zagrebu (HNK) (izv. F. Freudenreich i Weis i o zagrebačkoj publici]”, *Narodne novine* 21 (1855), br. 166, str. 544.

²⁶ „[Izvedba vesele igre *Varmedjinska restaurcija ili Tko će biti veliki sudac* A. Nemčić u Zagrebu] (HNK-njemačko kazalište)”, *Narodne novine* 23 (1857), br. 96, str. 284.

²⁷ B. „[Izvedba komedije *Kvas bez kruha ili Tko će biti veliki sudac* A. Nemčića u Zagrebu, izv. A. Mandrović, J. Freudenreich, M. Adelsheim]”, *Pozor* 1 (1860), br. 30, str. 62.

²⁸ „[Izvedba komedije *Kvas bez kruha* A. Nemčića u Zagrebu (HNK)]”, *Agramer Zeitung* 35 (1860), br. 265, str. 1013.

dobrovoljacah predstavljena šaljiva igra *Kvas bez kruha ili Tko će biti varoški sudac*. Mi si za domorodnu dužnost smatramo, da se ovim jasno zahvalimo svim vrlim domorodcem, a osobito premilim nam domorodkama, koje su nehajuc za zločesti jezik nekotjih popapučenicah činom zasvjedočile Željktine riječi: Ja sam domorodka dušom i tielom koje su te večeri srce razgalile svakom pravom domorocu.²⁹ Iz tiska također doznajemo da je, a u travnju 1870. godine, predstava izvedena i u Varaždinu.³⁰ Časopis *Pučki prijatelj* izvijestio je da je predstava izvedena na milozvučnom jeziku materinskom te da o njoj vrh uspjeha izrekoše oni već zeleni vijenci s trobojnicama, koji su letjeli na pozorište, zatim višekratno živahno pljeskanje, istoglasni opetovani bravo i živio.³¹

Nova izvedba Nemčićeve komedije bila je 22. veljače 1874. godine.³² Izrazito negativnu kritiku objavio je *Obzor*: Šteta što je iz prašine izvaden [Nemčić] jer za današnje okolnosti ne vrijedi, a po sebi nije van osnova za veselu igru; glavno što bi trebalo karakterizirati i pretstaviti, kortešaciju, borbu stranaka, učinjeno je suviše površno. Uvjereni smo da je većina gledalaca žalila što im je ta predstava oplijenila džep za 40-60 novč. a neoprostivo je što je onako nezahvalna i neznatna uloga dana dramatičnoj igračici gji. Ružički-Strozijevoj.³³ Ovom prilikom ističem da je prilikom izvedbe te Nemčićeve komedije prvi puta navedeno i ime redatelja, pa tako doznajemo da je redatelj bio Petar Brani. Inače, predstava je posljednji puta u glumačkoj postavi koja je komediju počela izvoditi 1874. godine, izvedena 19. veljače 1880. godine.³⁴

Povodom pedesete godišnjice Nemčićeve smrti, predstava je ponovno izvedena 23. rujna 1899. godine, sada po prvi puta na sceni novoga zagrebačkog kazališta.³⁵ Ovoga puta, kritike su bile puno bolje. Kritiku za *Narodne novine* potpisuje Milan Grlović.³⁶ Na početku svojega prikaza, Grlović je izrazio žaljenje što se Nemčićeva komedija ne izvodi češće: *I pokus s Nemčićevom veselom igrom, koja je prije četrdeset i pet godina prvi put, a negdje u šestdesetim godinama po drugi put iznesena na pozornicu, dokazao je, da se s ljubavlju u igri, dobrom inscenacijom i udesbom dade mnogo toga spasiti, što danas zaboravljeno spava sanak u arhivima naše književnosti. Ako mi sami ne budemo štovali i cienili svoje, ne će biti čudo, da nas nitko ne će poštivati.*

²⁹ V. „[Amaterska izvedba komedije *Kvas bez kruha ili Tko će biti veliki sudac*: A. Nemčića u Križevcima]“, *Pozor* 2 (1861), br. 129, str. 280.

³⁰ „[Amateri u Varaždinu izveli *Kvas bez kruha* A. Nemčića]“, *Agrar Zeitung* 15 (1870), br. 91, str. 2.

³¹ <http://www.evarazdin.hr/na-danasnji-dan-uprizorene-nemciceve-varmedinske-restauracije>. Pristupljeno 11. svibnja 2013. godine.

³² *Repertoar hrvatskih kazališta 1840-1860-1980*. Knjiga I, str. 59.

³³ *Obzor* 15 (1874), br. 43. str. 2.

³⁴ *Repertoar hrvatskih kazališta 1840-1860-1980*. Knjiga I, str. 59.

³⁵ Isto, str. 90.

³⁶ M. G. [Milan Grlović], „[Izvedba vesele igre *Tko će biti veliki sudac* A. Nemčić u Zagrebu]“, *Narodne novine*, 65 (1899), br. 219, str. 4-5.

*Budimo sami sebi najbliži, pa ćemo i drugima biti vriedniji.*³⁷ Potom je izrazio divljenje dramatičnošću Nemčićeva teksta: *Najviše nas zadovoljava u Nemčićevoj igri doista živ, nigdje nenametljiv dialog, koji se dosjetljivo izmjenjuje i lapidarnim svojim načinom u brzom tempu djeluje osobito u trećem činu neodoljivo. Povrh toga valja iztaknuti, da Nemčić nije pamfletista, da ne izorgava nikoga ruglu, nego da je miniaturni slikar, koji ljubeznim načinom izazivlje naš smieh. Upravo s toga moramo duboko žaliti, da mu nije bilo sudjeno, da nam napiše još koje dramatsko djelo, u kojem bi i sam čin bio znatniji i zaplet veći. Ali i ovako ostaje njegova vesela igra dragocjen prilog kulturnom crtanju naše prošlosti, te nam je istom po posljednjoj predstavi ciela njezina vriednost postala jasna.*³⁸

Povodom proslave stote obljetnice Nemčićeva rođenja, dakle 1913. godine, predstava *Kvas bez kruha ili Tko će biti veliki varoški sudac* ponovno je prikazana u zagrebačkom kazalištu. Režirao ju je tadašnji ravnatelj Drame Josip Bach, a premijeru su najavile *Narodne novine*.³⁹ Nakon izvedbe, Milan Grlović je konstatirao da se ta komedija mogla češće izvoditi, umjesto drugih koje su lošije.⁴⁰ Branimir Livadić je, pak, napisao: *Svojom veselom igrom Kvas bez kruha ili Tko će biti veliki sudac prikazao nam se Nemčić kao izorstan komediograf, čije je djelo soježinom, sjajnim tipovima i snažnim humorom trajna tekovina našeg domaćeg repertoara. Oštra i krepka satira i umilna, čisto ilirska patriotska nota naći će sebi vazda zahvalnu publiku. Kazališnu upravu i umjetnike ide najveće priznanje za ovu uspjelu svečanost. U današnjim prilikama ne bi pošlo za rukom nijednome društvu ni na ikojemu drugom mjestu proslaviti je dostojnije i srdacnije.*⁴¹ Prikaze predstave još su donijeli i *Hrvatska pozornica*,⁴² *Prosvjeta*⁴³ i *Hrvatski pokret*.⁴⁴ Pišući o Vukotinovićevoj izvedbi drame *Pervi i jedini kip turobna igra v jednom spelaju*, Batušić je naglasio da je u okviru svečane matinee izvedena i Nemčićeva komedija *Kvas bez kruha*, te istaknuo da je to *djelo trajne scenske vrijednosti*.⁴⁵

Ista komedija izvedena je i 7. studenoga 1925. godine u Križevcima, a u režiji Ante Neimarevića i izvedbi maturanata križevačke gimnazije.⁴⁶ Vladoje Dukat

³⁷ Isto, str. 4.

³⁸ Isto, str. 5.

³⁹ „Sutrašnja matineja“, *Narodne novine* 79 (1913), br. 14, str. 4.

⁴⁰ M. G. [Milan Grlović], „Svečana matineja u kazalištu“, *Narodne novine* 79 (1913), br. 15, str. 3.

⁴¹ Ld. [Branimir Livadić], „Svečana matineja“, *Savremenik* 8 (1913), br. 2, str. 127.

⁴² Milan Ogrizović, „Kvas bez kruha ili Tko će biti veliki sudac? (Nekad i danas)“, *Hrvatska pozornica* (1912-13), br. 22, str. 11.

⁴³ Sz. [Emilij Laszowski], „Hrvatsko kazalište“, *Prosvjeta* (Zagreb), 2 (1913), br. 2, str. 78-80.

⁴⁴ Stjepan Parmačević, „Nemčić i Vukotinović. Mayo. Moj baby“, *Hrvatski pokret* 9(10) (1913), br. 15, str. 2-3.

⁴⁵ Nikola Batušić, *Starija kajkavska drama* (Zagreb: Disput, 2002), str. 186.

⁴⁶ Renata Husinec, Petar Delić, *Gimnazija u Križevcima* (Križevci: Matica hrvatska Križevci, 1999), str. 31.

navodi podatak da je *Kvas bez kruha* 10. listopada 1927. godine izvela i jedna diletantska družina na tadašnjoj drugoj sceni zagrebačkog kazališta na Tuškancu.⁴⁷

Novo uprizorenje *Kvasa bez kruha* zbilo se 1939. godine povodom devedesete godišnjice Nemčićeve smrti u režiji Kalmana Mesarića, dok je scenograf bio Marijan Tepše.⁴⁸ U tadašnjem tisku ova izvedba popraćena je s velikom pažnjom. Treba izdvojiti kritiku Veljka Kuprešanina: *Ono što nas zanima i što bi učinilo lakrdiju vrijednom to je sama varmedjlska restauracija, no ta ostaje iza kulisa i lica nas samo obavještavaju o onome što se tamo događa. Ilirski književnik je sam morao osjetiti svoju nemoć i dok Sierija u svoje Rodoljupce ulijeva pun život, zamah i pokret, prikazuje pred nama cijeli proces mijenjanja naravi i ostavlja djelo trajne književne vrijednosti, uvijek moderno i aktuelno. Nemčić crta crno-bijelo po šablوني starih njemačkih romantičnih igrokaza. U stvari ovdje i nema prave komike, krivo izgovaranje stranih riječi, nešto lica kortaža- i to je sve. Da je intriga bolje izvedena, bilo bi i više komičnih situacija, ovako je sve ostalo nategnuto i uvijeno. Duhovite su po gdje koje izreke, ali to je tada bila opća duhovitost, to su bile opće fraze, dakle bez Nemčićeve zasluge. No usprkos toliko toga promašenoga i neuspjeloga ova Nemčićeva vesela igra ipak ima izvojesnu svoju vrijednost, bar u književnoj historiji. Nastala je u doba ilirskog romantičnog zanosa, bezbrojnih neknjiževnih patriotskih i ljubavnih pjesama u doba kada su pisali sladunjave svoje drame Kukuljević i Demeter i kada je sve plivalo i pjevalo u srokovima aja-ajaj i baj. Usprkos romantičarskih rekvizita u toj komediji ima realističnih mjesta premda u rudimentalnom stanju a to je odatle što je Nemčić uzeo gradju iz suvremenog političkog života i time je, bar koliko mu je tadašnje vrijeme dopuštalo i njegovo unutarnje raspoloženje, morao biti realističan. No nama stilizacija lakrdije i već spomenuto crtanje njenih lica govore da je i ovdje Nemčić bio pretežno romantičarski nastrojen.*⁴⁹ Ovo je jedina kritika u kojoj je negativno ocijenjen Nemčićev komad, dok su dugi kritičari nastojali naći i pozitivne strane komedije. Josip Horvat nalazi opravdanja za Nemčićevu komediju: *Svoj Kvas bez kruha pisao je Nemčić po šablوني svoga vremena: svaki dramatičar manje-više plaća danak svoga vremena, ukusu publike, kojoj je namijenio svoj rad: danas nam je shema vesele igre Nemčićeve vesele igre do neinteresantnosti bezazlena.*⁵⁰ Ivo Hergešić je, pak, u *Obzoru* istaknuo aktualnost Nemčićeve komedije: *Dramski je zaplet, istina, naivan i zamišljen po prokušanoj šablوني (simpatični ljubavnici ujedno predstavlja ju domoljublje i pravdu, dok su njihovi protivnici tudjinski sluge, propalice, intrigani i smiješne figure), ali u komadu ima više političke mudrosti, nego što bi čovjek u prvi mah mislio. Kada jedno od Nemčićevih lica veli, da je pravda i iznad političkih stranaka, ne*

⁴⁷ Dukat, „Nemčićev *Kvas bez kruha* ili *Tko će biti varoški sudac*“, str. 243.

⁴⁸ *Repertoar hrvatskih kazališta 1840-1860-1980. Knjiga I*, str. 152-153.

⁴⁹ Veljko Kuprešanin, „*Kvas bez kruha* ili *Tko će biti varoški sudac*“, *Novosti* 33 (1939), br. 245, str. 11.

⁵⁰ jh. [Josip Horvat], „*Kvas bez kruha* ili *Tko će biti varoški sudac*“, *Vesela igra* u 4 čina. Napisao Antun Nemčić, *Redatelj Ka. Mesarić*, *Jutarnji list* 28 (1939), br. 9921, str. 8.

govori samo ostarjeli veliki sudac, kojega politički korteš hoće navesti na korupciju, nego svaki pristaša pravnoga poretka u državi, poretka, koji ne smije biti uzdrman nikakvim političkim manifestacijama, jer je izvan i iznad dnevne politike. Pravda za sve jednaka, uzvišena nad lične obzire ili protivštine, uvjerenije- to je ideal ilirskoga komediografa, koji je pred malone sto godina štošta opazio i kazao, što bi se veoma uspješno moglo primijeniti na naše doba. Da li živimo uoči nove četrdesetosme? Ili je naš politički razvitak zapeo u svojim početcima, te još uvijek rješavamo osnovne probleme? Bilo kako mu drago „Kvas bez kruha“ aktuelan je komad. A kako je uz to dovoljno zabavan (ako srdačnu naivnost nekih prizora odviše ozbiljno ne shvatimo), kazališnoj se upravi nametnula dužnost, da ove jubilarne sezone iznese Nemčićevo djelo, koje od god. 1915. nije više prikazivano.⁵¹ Kritičar u *Kulisi* napominje da Nemčić nije komediograf od zanata, ali je bio rođeni humorista koji je komiku svoje okoline oštro zapazio i osjetio potrebu da je negdje iznese jače, plastičnije, življe, nego li je to moguće u humoreskama i humorističkim novelama.⁵² *Hrvatski list* piše da je Nemčić u svojoj komediji *Kvas bez kruha* na živi način prikazao društveni i politički život svojega vremena.⁵³ Hinko Wolf je također smatrao da je Nemčić dao sliku svojega vremena: *Premda se sve ono podmićivanje i pretvaranje današnjim gledaocima čini donekle naivno, ipak je vrijednost ove lakrdije u tom, što nam ona danas još jedina daje uvid u javni život onoga doba, naročito u vrijeme onih poznatih restauracija.*⁵⁴ Naglašavam da je prije izvođenja same komedije izvedena Nemčićeva pjesma „Bršljan života“. O tome nas obavještava Ljubomir Marković: *vrlo je lijepo iskoristio g. Mesarić kao režiser Bršljana života prikazavši prije početka igre Antuna Nemčića u svojoj sobi, kako uz sjaj svijeća u kasni noćni sat piše svoju pjesničku autobiografiju.*⁵⁵ Prikaze predstave donijeli su još i *Hrvatski dnevnik*,⁵⁶ *Savremenik*⁵⁷ te *Novo doba*.⁵⁸

Premijeru Nemčićeve komedije upriličilo je i varaždinsko kazalište, i to 27. rujna 1952. godine.⁵⁹ U Zagrebačkom kazalištu mladih premijera je bila 27. svi-

⁵¹ H. [Ivo Hergešić], „Antun Nemčić, *Kvas bez kruha* ili *Tko će biti varoški sudac*, Vesela igra u 4 čina (6 slika) Redatelj K. Mesarić“, *Obzor* 79 (1939), br. 204, str. 4.

⁵² -a- „U novoj kazališnoj sezoni“, *Kulisa* 12 (1939), br. 18, str. 3-4.

⁵³ žh. [Žiga Hirscheler], „Nanovo uvježbana Nemčićeva komedija *Kvas bez kruha*“ *Hrvatski list* 20 (1939), br. 255, str. 9.

⁵⁴ Hinko Wolf, „Rođendan novije hrvatske dramske umjetnosti“, *Omladina* 23 (1940), br. 1, str. 22.

⁵⁵ Ljubomir Marković, „Početak dramske sezone. Antun Nemčić: *Kvas bez kruha* ili *Tko će biti veliki sudac*. Tituš Brezovački: *Diogeneš ili Sluga dveh zgubljenih bratov*“, *Hrvatska straža* 2 (1939), br. 209, str. 5-6.

⁵⁶ Vladimir Kovačić, „*Kvas bez kruha* ili *Tko će biti veliki sudac*. Vesela igra u 4 čina. Napisao Antun Nemčić, Redatelj Ka. Mesarić, Scenograf Marijan Trepše“, *Hrvatski dnevnik* 4 (1939), br. 1205, str. 7.

⁵⁷ Ivo Kožarčanin, „Dramska kronika“, *Savremenik* 28 (1940), br. 1-3, str. 89-91.

⁵⁸ Vice Zaninović, „Obnova nacionalnog repertoara u zagrebačkom kazalištu“, *Novo doba* (Split) 22 (1939), br. 220, str. 13-14.

⁵⁹ *Repertoar hrvatskih kazališta 1840-1860-1980*. Knjiga I, str. 579.

bnja 1969. godine u režiji Božidara Violaća.⁶⁰ Kritiku je u *Telegramu* objavio Branko Hećimović istaknuvši ulogu režisera: *U svojem nastojanju da što življe, raskošnije i sadržajnije predoči Nemčićevu komediju, koju je duhovito i maštovito razradio obogativši njezin izvorni izraz persiflažnim pjevanjem pojedinih naivnih dionica teksta. Violać je realizirao predstavu koja je nabijena dinamikom i obiluje brojnim funkcionalno upletenim pojedinostima u igri većine članova izvođačkog ansambla u kojem neki oduševljavaju igrom i transformacijom.*⁶¹ Nemčićeva komedija izvedena je i 11. svibnja 1978. godine na *Danima Hvarskog kazališta* u režiji Dejana Šorka, a pod mentorstvom Božidara Violaća.⁶²

Zadnja, meni poznata premijera Nemčićeve komedije bila je 24. travnja 1996. godine, i to ponovno u kazalištu Kerempuh. Redateljica je bila Nina Kleflin, dramaturg i adaptator Davor Žagar, scenograf Zlatko Kauzlarić-Atač, a kostimografkinja Ruta Knežević.⁶³ Kritiku je objavio *Večernji list*: *Draž naivnosti i sklonost idili ispunja predstavu koja će trikom u naslovu privući publiku, a zadržat će je nedvojbjenim kazališnim umijećem, kojim se, u duhu ne samo kazališne tradicije, iskazuje više servilnosti nego kritičkog odnosa tj. Satire. Zašto je kazališna ceduljica ovaj puta samo ceduljica i koliko se time uštedjelo ili zakasnilo nije na odmet zapitati.*⁶⁴

3. Zaključak / Conclusion

Nakon provedenih istraživanja, mogu zaključiti da je Nemčićeva komedija *Kvas bez kruha* nesumnjivo doprinijela razvoju hrvatske drame 19. i 20. stoljeća. Pojavivši se neposredno nakon Hrvatskog narodnog preporoda, to djelo je itekako utjecalo na dramski tekst u hrvatskoj književnosti, posebice u komediji. Vješto kombinirajući kajkavko narječje i tadašnji hrvatski standardni jezik, Nemčić je svoje likove okarakterizirao i govorom. Ističem da je Nemčićeva fasciniranost kazalištem vidljiva i u njegovim *Putositnicama*, jer je prilikom posjeta svakom od gradova, u njima najprije tražio kazalište. Komedija *Kvas bez kruha* izvođena je u hrvatskim kazalištima od 1855. do 1996. godine. Taj podatak nam svjedoči da je Nemčićeva komedija aktualna i danas, budući da se „svijet“ politike u Hrvatskoj nije mnogo promijenio, te bi njezino postavljanje na kazališne daske i danas bilo vrlo zanimljivo.

⁶⁰ Isto, str. 301.

⁶¹ Branko Hećimović, „Nedoumica stvorena neodređenošću“, *Telegram* 10 (1969), 29. svibnja 1969.

⁶² *Repertoar hrvatskih kazališta 1840-1860-1980*. Knjiga I, str. 929.

⁶³ <http://www.kazalistekerempuh.hr>. Pristupljeno 11. svibnja 2013. godine. Na stranici doznajemo da je glazbu napisao Rajko Dujmić, dok su glavne uloge igrali: V. Dulić, D. Polić, E. Vujić, E. Kukić, D. Gruborović, T. Štriga, Ž. Königskencht, N. Cvetko, M. Crnobrnja, I. Rogulja, Z. Ćirić, I. Lovriček, B. Petrović.

⁶⁴ Marija Grgičević, „Lepršava idila“, *Večernji list* 38 (1996), 19. svibnja 1996.

SUMMARY

Antun Nemčić and theatre art

In this article I elaborated on Nemčić's attitude towards the Croatian theatre. In the first part of the article I researched literary criticisms of Nemčić's comedy *Kvas bez kruha* (*Leaven without bread*) that were written in the period from 1854, when the comedy was first published, until the present day. Furthermore, in this paper I intended to shed light on Nemčić's place in the history of Croatian drama. I also provided a critical assessment of the respective comedy of Nemčić. In the second part of the article I presented the performance of the aforementioned Nemčić's comedy in Croatian theatres, providing reference of theatre reviews published in newspapers and magazines. In the same part of the article I have, for the first time, listed all the performances of the comedy *Kvas bez kruha* (*Leaven without bread*), as well as all theatre reviews that were published about the respective comedy. Therefore, this article provides a complete outline of Nemčić's attitude towards the theatre and his contribution to the Croatian drama art.

Key words: Antun Nemčić Gostovinski; Leaven without bread; theatre; Travologues

dr. sc. Ivan Peklić
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Zavod za znanstvenoistraživački i
umjetnički rad
Koprivničko križevačke županije, Križevci
Ivana Zakmardija Dijankovečkoga 3
HR-48260 Križevci
peklic@hazu.hr